87
Ф-22
983/98

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MILLIY GVARDIYASI
HARBIY-TEXNIK INSTITUTI

FALSAFA

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY GVARDIYASI
HARBIY-TEXNIK INSTITUTI

FALSAFA

Darslik

TOSHKENT

O'ZB RESP MILLIY
GVARDIYASI HTI
O'QUV ADABIYOTLAR
KUTUBXONASI
INV 983/98 SON
21.05 20 19 YIL

UO'K 101.1(075)
F 22
KBK 87

O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi Harbiy-texnik institutining Kengashi tomonidan ma'qullangan. 2018-yil 30 noyabrdagi 4-sonli bayonnoma.

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2019 yil 9 fevraldagi 133-sonli buyrug'iga asosan nashr etishga ruxsat berilgan.

Mualliflar jamoasi: "Falsafa" bo'limi Q.Nazarov, M.B.Kadirov, A.A.Tolipov (1-9 mavzular), "Mantiq" D.Fayzixo'jayeva, M.B.Kadirov, A.A.Tolipov (10-12 mavzular), "Etika" L.A.Muhamedjanova, K.X.Usmonov, D.D.Yusupova (13-15mavzular), "Estetika" D.S.Qodirova, D.D.Yusupova (16-18 mavzular). Falsafa: Darslik – T.: O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi Harbiy-texnik instituti, 2018. – 466 b.

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tomonidan 2017 yilda tasdiqlangan yangi dastur asosida tayyorlangan mazkur darslik falsafaning umumnazariy masalalari, uning mantiq, etika va estetikaga doir yo'nalishlari bo'yicha umumiy ma'lumotlar, ushbu sohadagi qonunlar va kategoriyalar, asosiy tushunchalar va tamoyillar haqidagi bilimlar muxtasar tarzda bayon qilingan.

Unda "Falsafa", "Falsafa asoslari", "Mantiq", "Etika", "Estetika" fanlari tarixi va taraqqiyoti, mantiqshunoslik, axloqshunoslik hamda nafosatshunoslik kabi yo'nalishlarda chop etilgan kitob, qo'llanma va darsliklardan ijodiy foydalanildi.

Mazkur kitob mamlakatimizdagi ta'lim muassasalarida bilim olayotgan va falsafaning umumnazariy masalalari bilan birga mantiq, etika va estetika bo'yicha umumiy ma'lumotlarga ega bo'lishni niyat qilgan talabalarga mo'ljallangan.

Ma'sul muharir:
F.S.Musayev falsafa fanlar doktori, professor

Taqrizchilar:
S.O.Abduxolikov falsafa fanlar doktori, professor
D.M.Bozarov falsafa fanlar nomzodi, dotsent
A.Tashanov siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Sh.Movlanov siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD)

ISBN 978-9943-5618-3-0

© O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi Harbiy-texnik instituti, 2019

MUNDARIJA

MUQADDIMA 3

BIRINCHI BO'LIM. FALSAFA 7

I BOB. FALSAFA FANINING MAZMUN-MOHIYATI, MAVZULARI VA JAMIYATDAGI ROLI 7

1-§. «Falsafa» atamasining kelib chiqishi va ushbu fanning mazmun-mohiyati 7

2-§. «Dunyoqarash» tushunchasi, uning shakllari. Falsafiy dunyoqarashning yo'nalishlari va vazifalari 12

3-§. Falsafada milliylik va umuminsoniylik, milliy falsafani rivojlantirish zarurligi 19

4-§.Hozirgi davr falsafasining dolzarb masalalari va uni o'rganish vazifalari 24

Tayanch tushunchalar 28

Takrorlash uchun savollar 29

II BOB. FALSAFIY TAFAKKUR TARAQQIYOTI BOSQICHLARI: SHARQ FALSAFASI 30

1-§. Qadimgi Sharq falsafasi va uning milliy yo'nalishlari 30

2-§. O'zbekiston hududidagi qadimgi falsafiy qarashlar. Zardushtiylik ta'limoti 35

3-§. Arab xalifaligi va islom falsafasi 39

4-§. Amir Temur va temuriylar davri falsafasi 46

5-§. XIX asr oxiri va XX asr boshidagi falsafiy tafakkur 61

Tayanch tushunchalar 63

Takrorlash uchun savollar 64

III BOB. FALSAFANING TARAQQIYOT BOSQICHLARI. G'ARB FALSAFASI 65

1-§. Qadimgi Yunoniston va Rim falsafasi 65

2-§. Rim imperiyasi davri va o'rta asrlarda Yevropa falsafasi 70

3-§. Uyg'onish davri falsafasi 75

4-§. XX asr va hozirgi zamon falsafasi 82

Tayanch tushunchalar 90

Takrorlash uchun savollar 90

IV BOB. BORLIQ – FALSAFANING FUNDAMENTAL KATEGORIYASI 91

1-§. Olam va odam munosabatlari 91

2-§. Borliq va yo'qlik, uning mavjudlik va reallik shakllari 98

3-§. Harakat, fazo va vaqt, makon va zamon 103

Tayanch tushunchalar 111

Takrorlash uchun savollar 111

V BOB. OLAMNING UNIVERSAL ALOQALARI VA RIVOJLANISH. FALSAFANING QONUN VA KATEGORIYALARI 112

1-§. Olamdagi aloqalar, o'zgarish va rivojlanish. Bog'lanishlarning turlari 112

2-§. Olamning mavjudligi — miqdor va sifat voqeligi tarzida. Taraqqiyotda tadrijiylik tamoyili ... 116
3-§. O'zgarish va rivojlanish jarayonida o'z-o'zini inkor etish tamoyili. Vorislik va yangilanish ... 121
4-§.Falsafiy kategoriya ... 124
Takrorlash uchun savollar ... 137
VI BOB. BILISH NAZARIYASI: ASOSIY MUAMMOLARI VA YO'NALISHLARI ... 138
1-§. Bilish va bilim — falsafiy tahlil mavzui ... 138
3-§. O'zlikni anglash va axborot omili ... 145
Tayanch tushunchalar ... 148
Takrorlash uchun savollar ... 148
VII BOB. TARIXIY JARAYONDA JAMIYATNING MADANIY VA MA'NAVIY QADRIYATLARI. JAMIYAT VA TARIX FALSAFASI ... 149
1-§."Jamiyat" tushunchasining mazmun-mohiyati, tuzilishi va vazifalari .. 149
2-§. Sivilizatsiya tushunchasi va jahon sivilizatsiyasining xususiyatlari ... 155
3-§. "Madaniyat" tushunchasi, uning mohiyati va vazifalari ... 159
Tayanch tushunchalar ... 172
Takrorlash uchun savollar ... 172
VIII BOB. FALSAFIY ANTROPOLOGIYA. INSON FALSAFASI ... 173
1-§. Inson — Yaratganning mo'jizasi, falsafaning bosh mavzusi. Inson tabiati va mohiyati. Inson ongli mavjudot ... 173
2-§. Inson, shaxs va individ tushunchalari ... 185
Tayanch tushunchalar ... 190
Takrorlash uchun savollar ... 190
IX BOB. GLOBALLASHUV VA GLOBAL MUAMMOLARNING FALSAFIY JIHATLARI ... 191
1-§. "Globallashuv" tushunchasi va globallashish hodisasi - yangi falsafiy mavzu. Hozirgi davrning asosiy umumbashariy muammolarining tasnifi ... 191
2-§. Xom ashyo resurslaridan foydalanish va ekologik muvozanatni saqlash muammosi ... 198
Tayanch iboralar ... 204
Takrorlash uchun savollar ... 204
IKKINCHI BO'LIM. MANTIQ FALSAFASI (LOGIKA) ... 205
X BOB. MANTIQ ILMINING PREDMETI, ASOSIY QONUNLARI. TUSHUNCHA TAFAKKUR SHAKLI SIFATIDA ... 205
1-§. Mantiq ilmi o'rganadigan masalalar va uning asosiy qonunlari ... 205
2-§. Tafakkur va uning xususiyatlari ... 207
3-§. Tushunchaning ta'rifi, tuzilishi va turlari ... 212
4-§. Tushunchalar o'rtasidagi munosabatlar ... 217
Mavzuning tayanch tushunchalari ... 224
Mavzuni o'zlashtirish uchun savollar ... 224
XI- BOB. MULOHAZA VA XULOSA CHIQARISH ... 225

1-§. Oddiy mulohazaning kompleks tahlili: tarkibi, ifodalanishi, chinlik qiymati, turlari 225
2-§. Xulosa chiqarishning umumiy mantiqiy tavsifi: tuzilishi, turlari va umumiy qoidalari 235
3-§. Fikr yuritishda mulohazalarni qurish va xulosa chiqarish bilan bog'liq xatolar. Mulohazalar bilan bog'liq xatolar 248
Mavzuning tayanch tushunchalari 250
XII BOB. ARGUMENTLASH VA BILIMLAR TARAQQIYOTINING MANTIQIY SHAKLLARI 251
1-§. Asosli muhokama yuritish (argumentlash)ning mantiqiy asoslari: isbotlash va rad etish 251
2-§. Raddiya. Rad etish usullari 253
3-§. Isbotlash va rad etish qoidalari, ular buzilganda kelib chiquvchi xatolar 255
4-§. Argumentlashning strategiyasi va taktikasi. Fikrni asoslashda uchraydigan xatolar 257
5-§. Bilimlar taraqqiyotining mantiqiy shakllari: muammo, gipoteza, nazariya 260
6-§. Muammoni qo'yish va hal etish 261
7-§. Muammoni aniqlash va yechimini asoslashda savol-javobning o'rni .. 267
UCHINCHI BO'LIM. ETIKA: AXLOQ FALSAFASI 271
XIII BOB."ETIKA" FANINING PREDMETI VA JAMIYAT HAYOTIDAGI AHAMIYATI 271
1-§. "Etika" fanining predmeti, mohiyati va tuzilmasi 271
2-§. Gedonizm va evdemonizm ta'limotining axloqiy ahamiyati 279
3-§. Axloqning paydo bo'lishiga oid diniy, ilmiy qarashlar tasnifi 285
4-§. Etikaning kategoriyalari, tamoyillari, me'yorlarining shaxs va jamiyat munosabatlarida namoyon bo'lishi 292
5-§. Ixtiyor erkinligi va axloqiy tanlov 306
Tayanch iboralar 308
Mavzuni o'zlashtirish uchun savollar 309
XIV BOB. NIKOH VA OILANING AXLOQIY ASOSLARI, UNING YOSHLAR TARBIYASIDAGI O'RNI 310
1-§.Nikoh - eng qadimgi axloqiy munosabat shakli sifatida. Nikohning qonuniy va diniy jihatlari 310
2-§.Yoshlar psixologiyasida oilaga munosabatning ma'naviy, axloqiy tamoyillarini shakllantirish. Oilaviy ajrimlar va uning yoshlar axloqiy kamolotga salbiy ta'siri 318
Tayanch iboralar 328
Mavzuni o'zlashtirish uchun savollar 328
XV BOB. AXLOQIY MADANIYAT VA QADRIYATLAR 330
1-§.Muomala madaniyati – axloqiy madaniyatning tarkibiy qismi va uning ijtimoiy-tarixiy ahamiyati 330
2-§.Asosiy axloqiy qadriyatlar 335

3-§.Kasbiy odobning axloqiy madaniyat bilan uyg'unligi 340
4-§.Tibbiy va ekologik tarbiyaning axloqiy asoslari. Sog'lom turmush tarzining barkamol avlod axloqiy tarbiyasidagi ahamiyati 345
5-§.San'atning shaxs axloqiy tarbiyasiga ta'siri 350
6-§. "Ommaviy madaniyat"ning yoshlar dunyoqarashiga ta'siri 355
7-§.Bioetika – amaliy etikaning nazariy asosi 365
Tayanch iboralar 372
Mavzuni o'zlashtirish uchun savollar 372
TO'RTINCHI BO'LIM. ESTETIKA 374
XVI BOB. ESTETIKANING PREDMETI MAQSADI VA VAZIFALARI 374
1-§. "Estetika" fanining predmeti, mohiyati va tuzilmasi 374
2-§. Estetika fanining obyekti va falsafiy mohiyati 376
3-§. "Estetika" haqidagi qarashlar tarixi 382
4-§. Estetika kategoriyalarining an'anaviy va zamonaviy tavsifi 388
5-§. Imidjni o'rganadigan imijiologiya fanining estetika fani bilan bog'liqligi 402
Tayanch tushunchalar 404
Takrorlash uchun savollar 404
XVII BOB.TABIAT VA TEXNOGEN SIVILIZATSIYA ESTETIKASI ... 405
1-§. Jamiyat rivojida tabiatga estetik munosabatning shakllanishi. Tabiatning estetik jihatlari 405
2-§. Ekoestetikaning XXI asr ilmiy-texnik taraqqiyotdagi o'rni 408
3-§. Dizaynning estetik xususiyatlari 416
4-§. Xalq amaliy san'ati 421
Tayanch tushunchalar 431
Takrorlash uchun savollar 431
XVIII BOB.ESTETIKANING ZAMONVIY MUAMMOLARI 432
1-§. Estetik tarbiyaning turlari va yo'nalishlari. Shaxsni estetik tarbiyalashda fan, ta'lim va madaniyatning o'zaro bog'liqligi 432
2-§. Estetik tarbiyada san'at va undagi estetik qonuniyatlar va mezonlar 434
3-§. Estetik tarbiyada ijodning o'rni 441
4-§. Mehnat turmush estetikasining muhim omili 445
5-§. "Ommaviy madaniyat"ning yoshlar estetik didiga ta'siri 449
6-§. Sport va uning ma'naviy-estetik jihatlari 452
Tayanch tushunchalar 456
Takrorlash uchun savollar: 456
ASOSIY VA QO'SHIMCHA ADABIYOTLAR HAMDA AXBOROT MANBALARI 458
Nazariy-metodologik manbalar 458
Asosiy va qo'shimcha adabiyotlar 458

Q.NAZAROV, M.B.KADIROV, A.A.TOLIPOV,
D.FAYZIXO'JAYEVA, M.B.KADIROV, A.A.TOLIPOV
L.A.MUHAMEDJANOVA, K.X.USMONOV, D.D.YUSUPOVA,
D.S.QODIROVA, D.D.YUSUPOVA.

FALSAFA

darslik

«Complex Print» nashriyoti, Toshkent, 2019

Muharrir: Kuldashev I.X.
Texnik muharrir: Murakayeva Z.I., Usmonova L.G'.

Bosishga ruxsat etildi: 04.04.2019 y. Buyurtma №6-i, 04.04.2019y.
Format 60x84/16. Times New Roman garniturasi bilan raqamli
bosma usulida bosildi. Hajmi: 30,0 sh.-b.t.; 23,91 t.-h.t. Adadi: 200 nusxa.

Nashriyot lisenziya Ai №004, 20.07.2018 y.
«Complex Print» nashriyoti, Toshkent sh., A.Navoiy ko'ch., 24.
Tel.: +998 71 244 40 89

«Complex Print» bosmaxonasida chop etildi.
Lisenziya № 10-3606, 10.12.2016 y.
Toshkent sh., A.Navoiy ko'ch., 24.
Tel.: +998 71 244 40 89